

## घरेलु प्राङ्गरिक मल बनाउने विधि

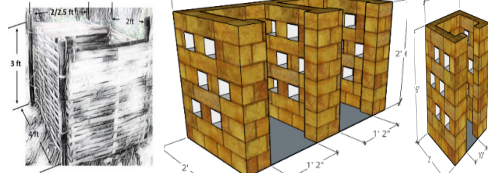
संयुक्त राष्ट्रसंघिय विकास कार्यक्रम (UNDP) र भीमदत्त नगरपालिकाको साभेदारीमा दिगो नगरजन्य फोहर व्यवस्थापन गर्ने लक्ष्य सहित हरित पुनःउत्थान प्रवर्द्धन परियोजना (पिजीआरपी) शुरु भएको छ। यस परियोजनाको मुख्य लक्ष्यहरु हरित पुनःउत्थानका लागि फोहर व्यवस्थापन सम्बन्धी दीर्घकालिन रणनीति तथा कार्ययोजना तर्जुमा गर्नु, नगरजन्य फोहर व्यवस्थापनको उचित व्यवस्थापन प्रणाली विकास गर्नु र फोहर व्यवस्थापन सम्बन्धी रोजगारी सिर्जना गर्नु रहेको छ।

यस परियोजनाले जनचेतना तथा क्षमता अभिवृद्धि मार्फत फोहरलाई स्रोतमा नै छुट्याउने तथा न्यूनीकरण गर्ने सकलन तथा फोहर प्रशोधन केन्द्र निर्माण गरी फोहरलाई स्रोतको रूपमा प्रयोग गर्ने उद्देश्य रहेको छ। यस प्रणालीको विकासले फोहरलाई अन्तिम विर्सजन गर्न अगाडि ८०-९०% न्यूनीकरण गर्न टेवा पुऱ्याउने छ। यसै अनुरूप घरेलु रूपमा उत्पादन हुने ६०-७०% कुहिनै फोहरलाई सरल तरिकाले घरमा नै मल उत्पादन गरी स्रोतमा नै न्यूनीकरण गर्न सकिने भएकाले यस घरेलु मल उत्पादन गर्ने विधि तयार पारिएको हो।

यो विधि घरेलु एरोविक कम्पोस्टिङ्ग प्रविधि प्रवर्द्धन गर्नका लागि तयार गरिएको हो। कम्पोस्टिङ्ग भाँडोको रूपमा स्थानीय श्रोतको रूपमा पाइने सामग्री बाँस, पुरानो ईटा अथवा पुरानो प्लाष्टिकको भाँडो प्रयोग गर्न सकिन्छ।

### पहिलो चरण- १ : कम्पोष्ट प्लान्ट निर्माण

सवैभन्दा पहिले तपाईंको घर आँगनमा कम्पोष्ट प्लान्ट बनाउनका लागि स्थानको छनौट गर्नु होस्। यस्तो स्थानमा चारै तिरबाट हावा बग्ने हुनु पर्छ। यो निर्माण गर्ने स्थलमा पानी जम्ने हुनु हुदैन। यो सतह माथि निर्माण गरिन्छ।



फोटो सौजन्य : सिम नेपाल परियोजना, धरान-विराटनगर कोरिडोर

चित्रमा देखाए जस्तै गरि ४ फिट लम्बाइ ,२/२.५ फिट चौडाइ ,३ फिट उचाइ आकारको बासको प्लान्ट बनाउनु होस्। बाँसका भित्ताका टाँटहरुलाई धातुको तारले बाँध्नुहोस्। कम्पोष्ट प्लान्ट दुईवटा भागमा विभाजित गर्नुहोस्। प्रत्येक भागमा एक एक वटा ढोका हुनुपर्छ जसले गर्दा मल तयार भए पछि निकाल्न सजिलो हुन्छ। यसै गरी घर मा पुरानो ईटा, काठ आदि छ भने त्यसको पनि कम्पोष्ट प्लान्ट निर्माण गर्न सकिन्छ। पुरानो ईटा वा काठ प्रयोग बनाउँदा बीच बीचमा हावा प्रवाहका लागि प्वाल हुनु पर्छ। दुबै किसिमको कम्पोष्ट प्लान्ट निर्माण गर्दा वर्षाबाट नभिजनको लागि छत निर्माण गर्नु पर्छ।

### ड्रम /वीन कम्पोष्ट प्लान्ट निर्माण

घरमा बारी वा खाली जग्गा नभएको अवस्थामा

ड्रम /वीन कम्पोष्ट प्लान्ट निर्माण गर्नु उपयुक्त हुन सक्छ। यसको निर्माण तल उल्लेख गरे अनुसार बनाउन सकिन्छ :

- १०० - २०० लिटर को नयाँ/ पुरानो प्लाष्टिकको भाँडो खरिद गर्ने। ड्रमको माथिल्लो भागमा ढकनीले छोपेको हुनु पर्छ। ड्रमलाई दुई भागमा खण्ड गरी बनाउँने। माथिल्लो भागमा चारैतिर प्वाल निर्माण गर्ने। तल भूईँ तल्लामा



फोटो सौजन्य : सिम नेपाल परियोजना, धरान-विराटनगर कोरिडोर

१ फिट उचाईमा फलामको डन्डीहरु २/२ इन्चको फरकमा राखेको फलामको फ्रेम निर्माण गरी राख्ने। भूईँ तल्लामा मल निकाल्न गर्न १० इन्चको ढोका निर्माण गर्ने। घरमा बनाउन नसकिने अवस्थामा भने बजारबाट ड्रम /वीन कम्पोष्ट प्लान्ट खरिद गर्न सकिनेछ।

- चारै तिरबाट हावा प्रवाह हुने ठाँउको छनौट गरी सतह भन्दा छ इन्च जति अरलो काठ वा ईँटा माथि ड्रम /वीन कम्पोष्ट राख्ने। कम्पोष्ट वीनको मल निकाल्ने ढोका अधिलिपर फर्काएर भाँडा राख्ने।
- फलामको डण्डीमाथि बाक्लो कागज विछ्याउने अनि त्यस माथि छ इन्च जति सुख्खा फोहरहरु राख्ने। त्यसपछि बारीको सतही माटोको एक पत्र राख्ने। पानी छर्केर चिस्यान मिलाउने।
- त्यसपछि भिजेको र सुख्खा जैविक फोहोरहरु तलको विभिन्न चरणमा देखाए बमोजिम राख्दै जाने।

### दोश्रो चरण - २ : फोहोर पृथकिरण /छुट्याउने- भिजेको र सुख्खा जैबिक फोहोरहरु

घरबाट निस्कने तरकारी, फलफूल, मासु, भात , गोबर आदि जस्ता जैविक भिजेका फोहरहरु छुट्टै भाँडोमा संकलन गरी राख्नु पर्छ। यी फोहरलाई हामी भिजेको/हरियो कुहिनै फोहर भनी वर्गिकरण गरिन्छ। यी फोहरहरु नचुहिन भाँडो छोपेर राख्नु पर्छ। त्यस्तै गरी सुख्खा फोहरहरु जस्तै सुकेका पात , पराल, स्याउला, भुस , धुट्टो, नरिवलका जड्ठा वा काठको धुलो आदि पनि छुट्टै भण्डारण गरी राख्नु पर्छ। यी फोहरहरुलाई सुख्खा/खैरो कुहिनै फोहर भनी वर्गिकरण गरिन्छ। मल उत्पादन गर्न यी दुबै किसिमको फोहरहरुको समिश्रण अत्यन्त आवश्यक हुन्छ।

### तेश्रो चरण- ३ : कम्पोष्ट प्लान्टको पिंघ वा बेडिंग



कम्पोष्ट प्लान्टको पिंघमा सतह माटो हुनु पर्छ। त्यसपछि सुख्खा फोहर जस्तै भुस, पात पतिङ्गर आदिले ३-४ इन्चको पत्र /ओछ्यान एक तह राख्नु पर्छ। त्यसपछि सुक्ष्म जीवाणुहरु सजिलै हुर्कोस भनेर सतहमा माटो एक तह राख्नु पर्छ। सुकेको गोबर वा कुखुराको शूल उपलब्ध हुन्छ भने ती फोहर पनि माटो सँगै राख्न सके सुक्ष्म जीवाणुहरु हुर्किन सजिलै हुन्छ। त्यस पछि थोरै पानी र खेर चिस्यान मिलाउनु पर्छ।

### चौथो चरण- ४ : फोहरको आकार र जैविक फोहरको मिश्रण



फोहरको आकार जति सक्दो सानो बनाउनु पर्छ। १ देखि २ इन्च सम्म सानो टुका फोहर छिटो गल्छ। फोहरको आकार जति सानो भयो त्यति नै छिटो कुहन्छ। दुबै भिजेको/हरियो र सुख्खा/खैरो जैविक कुहिनै फोहरलाई उत्तिकै मात्रामा मिसाएर भाँडोमा राख्नु पर्छ। अथवा जति परिमाणमा भिजेको फोहर भाँडोमा र राख्ने हो त्यतिकै परिमाणमा सुख्खा कुहिनै फोहरले माथिबाट छान्नुपर्छ। यसले कार्बन र नाइट्रोजनको २५: १ वा ३०:१ अनुपातलाई सन्तुलन राख्न कोशिस गर्छ जसले गर्दा मलमा हुनु पर्ने पोष्टिक तत्व वा गुणलाई जोगाई राख्छ। भिजेको फोहरमा नाइट्रोजनको मात्रा बढि हुन्छ भने सुख्खा फोहरमा कार्बनको मात्रा बढि हुन्छ। हरियो पदार्थले सूक्ष्म जीवाणुलाई खाना र प्रजननका लागि मद्दत गर्दछ भने खैरो पदार्थले शक्ति दिन्छ जसले मलमा हुनु पर्ने पोषक तत्व वाष्पिकरण भई उडेर जानबाट रोक्न मद्दत गर्छ। कुनै पनि जीव सक्रिय हुन खाना र शक्ति दुबै उतिकै आवश्यक हुन्छ। त्यसैले मल बनाउँदा हरियो र खैरो पदार्थको सन्तुलन बनाउनुलाई पौष्टिक सन्तुलन भनिन्छ।



### पाँचौ चरण- ५ : प्रभावकारी सूक्ष्म जीवाणु (EM: Effective Microorganism) जोडन

प्रभावकारी सूक्ष्म जीवाणुलाई अंग्रेजीमा Effective Microorganism वा EM पनि भनिन्छ। जस्तै *Photosynthetic bacteria*, *lactic acid bacteria*, *Nitrogen fixing bacteria*, *Yeast*, *Actinomycetes bacteria* etc. प्रभावकारी सूक्ष्म जीवाणुको प्रयोगले फोहरमा दुर्गन्ध हटाउनुको साथै प्राङ्गरिक मल बनाउन लाग्ने समय कम गरिदिन्छ। कृषि बजार/पसलमा व्यवसायिक उत्पादनहरु जस्तै प्रभावकारी जीवाणु वा जीवातु जस्ता नामले सामग्री खरिद गर्न सकिन्छ।

जैविक/कुहिनै फोहरलाई भाँडोमा राखिएको एक हप्ता भित्र एरोविक जिवाणुहरु उत्पादन हुन थाल्छन् र जिवाणु हुर्कंदै गरेपछि फोहर कुहिन थाल्छन्। कम्पोस्टिङ्ग प्रकृत्यालाई छिटो गर्नका लागि व्यवसायिक उत्पादनहरु जस्तै प्रभावकारी जिवाणु वा जीवातु जस्ता सामग्री प्रयोग गर्न सकिन्छ। यस्ता सामग्रीहरु नजिकको कृषि पसलमा पाइन्छ। जति सुक्ष्म जीवाणु बढ्दै जान्छन् प्राङ्गरिक मल बनाउने प्रक्रिया पनि त्यति नै छिटो छिटो हुन्छ।

### प्रभावकारी जीवाणु हुर्कोउने तरिका :

१. प्लाष्टिकको भाँडो २. मुख्य ई.एम भोल ३.खुदो/सखर ४. पानी  
अनुपात : पानी: १ लिटर / मुख्य ई.एम भोल : ५० सीसी / खुदो/सखर बाक्लो भोल: ५० सीसी
- १ लिटरको प्लाष्टिकको भाँडोमा ५० सीसी मुख्य ईएम भोल र ५० सीसी खुदो/सखरको बाक्लो भोल मिसाउने। यो मिश्रणलाई राम्ररी चलाएर विको बन्द गरी छाँया आउने ठाँउमा ५-७ दिनसम्म राखेर जागृत गर्ने। जागृत भइसकेको भोल सकभर छिटो प्रयोग गरिसक्नु पर्छ। हप्तामा एक पटक १०० सीसी जति बनाएको ई.एमको भोल मलमा प्रयोग गर्ने।

### बोकासी बनाउने तरिका :

१. धानको ढुटो २. मुख्य ईएम को भोल ३. खदो/सखर ४. प्लाष्टिकको भाँडो ५. माटो ६. पानी
- १ केजी ढुटोमा अलिअलि गरि ईएम मिसाउदै मुछ्ने। खदो/सखरको बाक्लो भोलपनि मिसाउदै मुछ्ने। हातमा लिदा चिस्यान वा पानीको मात्रा ठिक भए पछि प्लाष्टिकको बत्तामा भरी राख्ने। माथिपट्टिबाट मुछ्नेको माटोले टम्म गरी ढाकिदिने र विको लगाइदिने। भाँडालाई छायाँ भएको ठाँउमा ३ देखि ७ दिनसम्म राख्ने। पाकेको जाँडजस्तो बसना आएमा बोकासी पाकेको समिफ्ननु पर्दछ। यसरी बोकासीलाई एक दिन भईमा फैलाएर सुकाए पछि भण्डारण गर्ने। आवश्यकता अनुसार बोकासीको धुलो फोहर कुहाउन प्रयोग गर्ने। साधारणतया हप्तामा एक पटक एक मुठी बोकासी फोहरमाथि छर्कि फोहरलाई छोपि दिने।

### छैठो चरण- ६ : पानीको मात्रा

कम्पोष्ट प्लान्टमा ४५ देखि ६५ प्रतिशत पानीको मात्रा हुन आवश्यक छ। फोहोर पूर्ण रूपमा कुहिएर कम्पोष्ट तयार नभए सम्म फोहर ओसिलो / भिजेको नै हुनु पर्छ। त्यसैले आवश्यकता अनुसार पानी थप्दै जानु पर्छ। मल बन्ने दौरानमा पनि फोहोरबाट पानी निस्कने हुनाले पानी थप्दा होस पुऱ्याउनु पर्छ। यदि कम्पोष्टमा ६५ प्रतिशत भन्दा बढी पानी भयो भने हावा जान रोकिन्छ र यसले हावा रहित (एनोरोबिक) अवस्था पनि सृजना हुन्छ। जसले गर्दा भाँडोबाट नराम्रो गन्ध आउने सम्भावना हुन्छ।

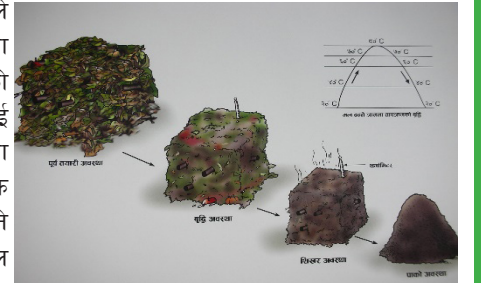
उदाहरणका लागि समान्यतया भाँडोमा रहेको फोहोर हत्केला भरी लिनुहोस्। फोहर हत्केलामा लिदा पानी तपतप चुहिएको अवस्थामा पानीको मात्रा बढि भएको बुझ्नु पर्छ भने हात भिजेको अवस्थालाई सबभन्दा उपयुक्त अवस्था मान्न सकिन्छ। हात सुख्खा रहेको अवस्थामा पानीको मात्रा कमी भएको बुझ्नु पर्छ। यदि पानी बढी भएको छ भने केहि सुख्खा जैविक फोहर थपेर पानीको मात्रा सन्तुलित राख्न सकिन्छ।

### सातौ चरण- ७ : तापक्रम

मल बन्ने प्रकृत्यामा सूक्ष्म जिवाणुको विकासका लागि २५<sup>०</sup>C देखि ३० <sup>०</sup>C को तापक्रम उपयुक्त हुन्छ। कम्पोष्ट शुरु भएको २ देखि ३ हप्तामा ०.३- ०.५ क्यूबिक मिटर फोहोरको थुप्रोमा मल बन्ने प्रकृत्याको दौरान ताप उत्पन्न हुन्छ। यो तापक्रम ७० देखि ८०<sup>०</sup>C सम्म बढ्न पनि सक्छ (थर्मोफिलिक चरण) यसले परजिवी मार्न , फार उम्रिन नदिन र भिँगाको लाभका नियन्त्रण गर्न मद्दत गर्छ। यदि हावाको तापक्रम चिसो भएमा (२५ <sup>०</sup>C भन्दा कम) भएमा मल बन्ने प्रकृत्या ढिलो पनि हुन सक्छ।

### आठौ चरण- ८ : हावाको प्रवाह

हावासहितको (एरोविक) कम्पोस्टिङ्गको शुरुको बेलामा यसले अक्सिजनको ठुलो मात्रा प्रयोग गर्छ। हावासहितको कम्पोस्टिङ्गमा कम्तीमा ५ प्रतिशत अक्सिजनको घनत्व फोहोरको बीचमा रहेको प्वालहरुमा आवश्यक हुन्छ। अक्सिजन कम भएमा फोहोरलाई पल्टाएर पुर्नप्राप्ति गर्न सकिन्छ। हावाको मात्रा र फोहोरको मात्रा हेरेर मल बनाउन राखिएको फोहरलाई महिना कम्तीमा २ पटक पल्टाउनु पर्छ। यदि अक्सिजनको आपूर्ति कम भएमा मल बनाउने प्रक्रिया हावारहित भएर एनोरोबिक प्रणालीमा जान्छ जसले मल



फोटो सौजन्य : सिम नेपाल परियोजना, धरान-विराटनगर कोरिडोर

बनाउने प्रक्रिया ढिलो हुनुको साथै यसबाट गन्ध आउन सक्छ।

ड्रम/वीनमा कम्पोस्टिङ्ग गर्दा नियमित रूपमा औजारले ड्रमको ढकन खोली चलाउनु पर्छ जसले गर्दा आवश्यक हावा संचार भई मल बन्ने प्रक्रिया अधि बढ्न थाल्छ र गन्ध आउन पनि कमी हुनेछ।

कम्पोस्टिङ्ग मल बनाउने विभिन्न चरण र कम्पोस्टिङ्ग प्रकृत्याको समय अवधि (मल बनाउने प्रकृत्या) कम्पोस्टिङ्गलाई सामान्यतया ४ वटा चरणमा विभाजन गरिन्छ।

(Initial stage) पूर्व तयारी अवस्था - प्रारम्भिक चरणमा सुक्ष्म जिवाणुहरु विकसिति र वृद्धि हुदै अक्सिजन र कच्चा पदार्थ उपभोग गर्छन। यो चरण कम्पोस्टिङ्ग शुरु भएको १ देखि डेढ हप्तामा शुरु हुन्छ।

(Growth Stage) वृद्धि अवस्था -जिवाणु विकासको चरणमा यदि वातावरण उपयुक्त भएमा सूक्ष्म जिवाणु द्रुत गतिमा बढेर धेरै नै कच्चा पदार्थ उपभोग गर्छन। यो चरण दोश्रो देखि तेश्रो हप्तामा हुन्छ।

(Peak Stage) शिखर अवस्था - उच्च चरणमा तापक्रम वृद्धि भएर ७० देखि ८०<sup>०</sup>C पुग्छ। यस चरणमा कच्चा पदार्थमा भएका खराब परजिवी मर्छन। यो समयमा तेश्रो र चौथो हप्तामा हुन्छ।

(Matured Stage) पाके अवस्था - अन्तिममा परिपक्व चरण तापक्रम घट्दै जान्छ र फोहोर कुहिनै कम्पोष्टको रूपमा कालो गन्ध रहित माटो भएर तयार हुन्छ। यो चरण चौथो देखि छैटो हप्तामा हुन्छ।

यदि वातावरण उपयुक्त भएमा कम्पोस्टिङ्ग प्रकृत्या ६ हप्तामा सकिन्छ। कम्पोस्टिङ्गको लागि लाग्ने समय माथि उल्लेखित भएका विभिन्न कारक तत्व निर्भर हुने हुनाले फरक हुन सक्छ।

कम्पोस्टिङ्गका लागि बनाइएको एउटा भाग वा खण्ड भरिएपछि अर्को भाग वा खण्ड कम्पोस्टिङ्ग गर्नु पर्छ। पहिले प्रयो ग गरेको खण्ड २ वा ३ हप्ता त्यतिकै राख्नु पर्छ।

आवश्यक औजार : कम्पोस्टिङ्गका लागि फोहोरलाई चलाउन लागि केहि औजारहरु पनि चाहिन्छन। बेल्टा वा साभे ल जस्ता फोहार पल्टाउने औजार, पानी हाल्ने मग वा वाल्टिन , फोहोर समाल्नाका लागि पञ्जा र कम्पोष्ट छान्नाका लागि चाहिने जालीको फ्रेम आवश्यक औजारहरु हुन।



## चरण ९: कम्पोस्ट मल संकलन गर्ने

कम्पोस्ट मल २/३ महिना भित्र तयार हुन्छ। कम्पोस्ट तयार भए पछि कम्पोस्ट प्लान्टको भरिएको खण्डको ढोका खोल्नु पर्छ। यसलाई वेल्चाले जम्मा गरेर मसिनो धुलो गरि कम्पोस्टको लागि जालीले छान्नु पर्छ। यस्तो कम्पोस्टलाई बोरामा राखेर हावा छिर्ने कोठामा राख्नु पर्छ। कम्पोस्टलाई घाममा वा भिजेको ठाँउमा राख्नु हुँदैन। ड्रम/वीन कम्पोस्टिङमा मल तल्लो तहको ढोकाबाट औजारको प्रयोग गरी संकलन गर्न सकिन्छ।



## चरण १०: कम्पोस्टका फाइदाहरू

यो शुद्ध जैविक मल हो जसमा नाइट्रोजन, फस्फोरस, र पोट्यासियम करिब २ प्रतिशत हुन्छ। यो मल माटोमा लामो समय सम्म रहन्छ र मलका रूपमा माटोको जैविकत्व बढाएर राम्रो विरुवा उत्पादन हुन्छ। यसले माटोको प्रकृतिलाई जोगाई राख्छ र नाइट्रोजन समाहित गर्न व्याक्टेरिया बढाउँछ। यस अवस्थामा परजिवी र भ्रारपात नष्ट भइसक्छ र माटोको पानी समाहित गर्ने क्षमता बढ्दछ। यसले कार्बन उत्सर्जनमा कमी ल्याई वातावरण संरक्षणमा विशेष गरी जलवायु परिवर्तन हुनबाट रोक्न मद्दत गर्छ।

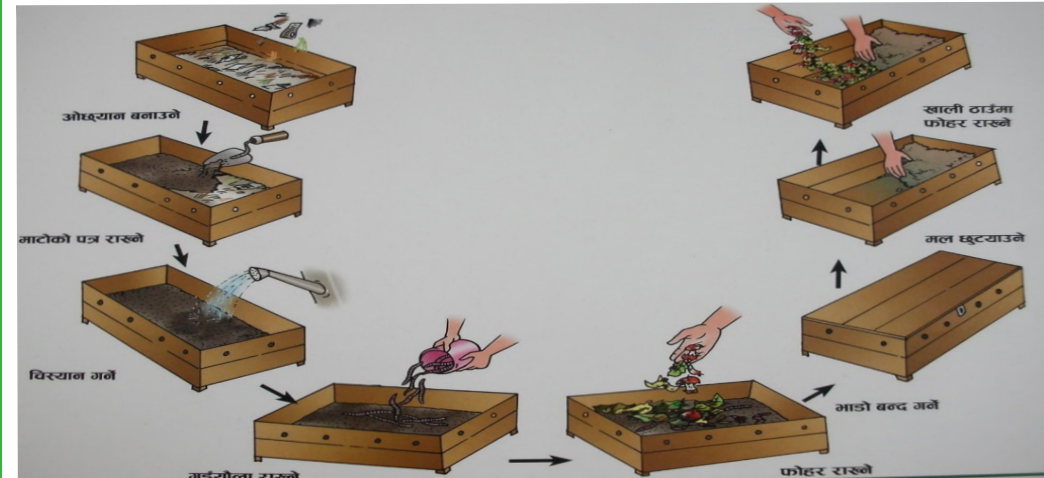


## सावधानी :

- कम्पोस्ट प्लान्टलाई वर्षाबाट जोगाउनु पर्छ। अस्थायी रूपमा बाँसको छानाले कम्पोस्ट प्लान्ट छोप्नु पर्छ। यसो गर्न सकिएन भने वर्षाको समयमा अस्थायी रूपमा प्लाष्टिकले छोप्नु पर्छ।
- कम्पोस्ट प्लान्टमा पानीको मात्र अधिक भयो भने हावाको वहाव कम भइ हावारहित (एनएरोबिक) कम्पोस्टिङ भइ गन्ध आउने हुन्छ। यस्तो अवस्था आए सुख्खा कुहिने फोहर राखी पानीको मात्रा मिलाउनु पर्छ।
- मासुजन्य फोहर पनि मल बनाउने भाँडोमा राख्दा मुसा र अन्य किराहरू आकर्षित हुने सम्भावना हुन सक्छ।
- प्रारम्भ चरण र वृद्धि चरणमा विभिन्न किराहरू आउन सक्छन्, यस्ता किराहरू शिखर चरण आफै नष्ट हुन्छन्।
- उच्च तापक्रम भएको वातावरणमा घामले फोहोर छिट्टै सुकाउँछ। त्यसैले फोहोरबाट तापक्रम बढेकाले पानी वाफको रूपमा नउठोस भनेर जुटको बोरा, पराल वा स्याउलाले छोप्नु पर्छ।
- यदि कम्पोस्ट प्लान्टमा सुख्खा फोहर नराखी हरियो कुहिने फोहर मात्र राख्ने गरे बढी तरल पदार्थ निस्कियो हुन सक्छ। यस्तो अवस्थामा सुख्खा कुहिने फोहर मिसाउनु पर्छ।

## गड्यौले मल प्रतिघिबाट मल बनाउने तरिका

गड्यौलाको माध्यमबाट मल उत्पादन गर्ने प्रविधिलाई गड्यौले मल प्रविधि भनिन्छ। स्थानीय खेतवारीमा पाइनेभन्दा फरक प्रजातीको गड्यौला जस्तै इस्िनया फोइटिडा (*Eisenia foetida*), युड्रिलस युजिनियल(*Eudrillus Eugineal*), लुम्ब्रिकस रेबेलस् (*Lumbricus rebellus*) आदिले फोहार खाई मल उत्पादन गर्दछ। शान्त स्वभावको यो प्रजातीको गड्यौला गाढा रातो रंगको हुन्छ। त्यसैले अँग्रेजीमा यसलाई red worms पनि भनिन्छ।



फोटो सौजन्य : प्रो डा. आनन्दशोभा ताम्राकार, फोटो सौजन्य : सिम नेपाल योजना, धरान-विराटनगर कोरिडोर

## गड्यौला मल बनाउन अपनाउनुपर्ने प्रक्रियाहरू

- करिब २ फिट लामो, १ फिट चौडाई र १ फिट उचाई भएको काठको वा बाँसको बाकस तयार पार्ने। काठको बाकसमा भित्र पट्टि पिंघमा पानीको निकासको लागि सानो सानो प्वाल पार्ने। टो करी, डालो अथवा बाँसको बाकसमा पानी नजम्ने भएकोले प्वाल पार्ने आवश्यक पर्दैन।
- करिब ३ इन्च जति वाक्लो गरी स-सानो पराल वा नरिवलको जड्डा वा कपडाको टुक्राहरू वा कागजको टुक्राहरू अथवा कुहिने सुख्खा फोहरलाई ओछ्यानको रूपमा व्यवस्था गर्न सकिन्छ।
- त्यसपछि १ इन्चको माटोको एक पत्र राख्न सकिन्छ।
- ओछ्यान र माटोको पत्रलाई राम्ररी पानी दिएर चिस्त्यान बनाउने। गड्यौला सुख्खा वा बढि पानी भएको ठाउँमा बाँच नसक्ने भएको ले पानी दिँदा सम्पूर्ण फोहर बराबर रूपमा पानीले भिजेको हुनुपर्छ तर पानी बग्ने गरी पानी दिनुहुँदैन।
- भाँडोमा ५००-१००० जति कम्पोस्ट प्रजातिका गड्यौला राख्ने। गड्यौला प्रकाशमा बस्न सकिदैन। त्यसैले भित्र लुक्न थाल्दछ।
- तरकारी तथा फलफुल केलाउँदा निस्किएको फोहोर, पाकेको खेर गएका खानेकुराहरू गड्यौला भएको भाँडामा राख्न सकिन्छ। माटोको स्पर्श पाएपछि फोहरहरू गल्न थाल्दछन् र ती नरम फोहर गड्यौलाले खान थाल्दछ।
- माथिबाट जुटको बोरोको टुक्रा वा सुतिको कपडाले छोप्ने। अनि बाहिरबाट बाकसको ढकनले छोप्ने। भाँडामा बनाएको प्वालहरूबाट हावाको प्रवाहलाई सुचारु गरी गन्ध आउन दिदैन। अँध्यारोमा बढि सक्रिय भई गड्यौलाले विस्टाको रूपमा मल उत्पादन गर्दछ।
- गड्यौले मल सबैभन्दा छिटो तथा गुणस्तरीय मल उत्पादन गर्ने तरिका हो। गड्यौलाले दिनमा आफ्नो शरीरको आधा तौल बर बरको फोहर खान सक्दछ। गड्यौले मल कालो चिया पट्टि जस्तै हुन्छ।
- १-२ महिनापछि मल निकाल्न फोहरलाई एक कुनामा सारेर बाँकी भागमा माथि उल्लेख गरेजस्तै ओछ्यान तयार गरी फोहर राख्न सकिन्छ। १-२ हप्तापछि गड्यौला जम्मे फोहर भएको तिर सदै जानेछ र भाँडाबाट निकाल्न सकिन्छ।
- अर्को तरिकाबाट मल संकलन गर्न, मललाई भाँडाबाट निकालेर एकै ठाउँमा थुप्रो (फोटोमो देखाए जस्तै माथिल्लो भाग चुच्चो) बनाएर घाम केहि घण्टा राखेपछि घामबाट बच्न गड्यौला तलतिर गुच्चमुच्च परेर बस्छ र सतहको फोहोरलाई निकाली गड्यौलालाई सोहि प्रकारले ओछ्यान मिलाएर गड्यौले मल उत्पादन गर्न सकिन्छ।



सिक्ने साभार : प्रो. डा. आनन्दशोभा ताम्राकार

यस प्रविधिका बारेमा विस्तृत जानकारी वा प्राविधिक सल्लाहका लागि यस कार्यालयको ठेगानामा सम्पर्क गर्नुहोला।

## निड्स नेपाल

भीमदत्तनगरपालिका १८ भाँसी (जनज्योती टोल)  
महेन्द्रनगर, कंचनपुर, सुदुर पश्चिम प्रदेश नेपाल  
फोन : ०९९४९८९५०



संयुक्त राष्ट्रसंघिय विकास कार्यक्रम (UNDP) र भीमदत्त नगरपालिकाको संयुक्त कार्यक्रम

## हरित पुनःउत्थान प्रवर्द्धन परियोजना Promoting Green Recovery Project (PGRP)

## घरेलु प्राङ्गारिक तथा गड्यौले मल बनाउने विधि



संयुक्त राष्ट्रसंघिय विकास कार्यक्रमको कार्यालय

यु एन हाउस, पुल्चोक, ललितपुर,  
पोस्ट बक्स: १०७, काठमान्डौं, नेपाल  
टेलिफोन : +९७७-१५५२३२००  
http://www.np.undp.org

भीमदत्त नगरपालिकाको कार्यालय

महेन्द्र नगर, कंचनपुर जिल्ला  
सुदुरपश्चिम प्रदेश, नेपाल।  
http://www.bheemdatamun.gov.np